

CZU: 342.1 + 342.8

EFECTELE VOTULUI MIXT ASUPRA SUVERANITĂȚII NAȚIONALE

Grigore VIERU

Universitatea de Stat din Moldova

Evoluția politico-juridică a comunității umane a dus la schimbări majore cu privire la organizarea etatică a societății. În urmă acestor transformări ale societății contemporane, popoarele au simțit nevoia de a se organiza în entități; astfel, aceste entități au ajuns să fie independente și suverane. De-a lungul timpului doctrina a încercat să stabilizească cine este titularul suveranității și cine sunt cei care o exercită. În cele din urmă, s-a stabilit că unicul deținător al acesteia este poporul. Practica contemporană a dat naștere la mecanisme politico-juridice care ar putea face legătura dintre reprezentarea voinței poporului și suveranitatea națională.

Cuvinte-cheie: suveranitate, popor, stat, vot, corp electoral, sistem electoral, sistem uninominal, sistem plurinominal, sistem de reprezentare proporțională, sistem mixt.

EFFECTS OF MIXED VOTE PRO OR AGAINST NATIONAL SOVEREIGNTY

The politico-judicial evolution of the human community has led to major changes to the organisational state of society. Following these transformations, larger communities who had stronger embedded identities amongst their people have manifested their need of forming an organisational entity as independent and sovereign. It has been well observed that over time, there were many attempts at establishing a certain entitlement to these sovereignties and who would be their executives, those attempts led to the assignment of the people as being the exercisers of their sovereign and independent entities. Contemporary practice gave birth to new types of politico-judicial mechanisms to implement and sustain this exercise in sovereignty, where the will of the people would be accurately represented.

Keywords: sovereignty, people, state, vote, electoral body, electoral system, uninominal systems, plurinominal system, proportional representation system, mixed system.

Introducere

Întru exercitarea unei democrații funcționale, urmează a fi stabilit un mecanism juridic prin care voința poporului să realizeze puterea statală. Astfel, doctrina constituțională a reglementat această legătură, întrucât reprezintă un fenomen complex de instaurare, menținere și exercitare a acesteia. Voința reală a poporului poate fi proiectată în societate doar prin aplicarea unui sistem electoral dependent de cultura politico-juridică a cetățenilor. În prezent, doctrina și practica constituțională înfrunghiază trei mari tipuri de sisteme electorale: majoritar, proporțional și mixt. Clasificarea dată se datorează modului de repartizare a mandatelor.

De la declararea independenței Moldovei și până la adoptarea Legii nr.154 din 20.07.2017 a fost practicat: 1) sistemul electoral majoritar – practicat la alegerea Parlamentului de legislatura a XII-a; 2) sistemul electoral proporțional – practicat după adoptarea Legii din 14 octombrie 1993 și aplicat la parlamentare începând cu legislatura a 13-a și până la sistemul electoral mixt. La 20.07.2017 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr.154, prin care din nou sistemul electoral este supus unei noi modificări, trecând la sistemul mixt, care este identificat în art.73 alin.(2) al actului legislativ nominalizat și stabilește că *alegerile Parlamentului se efectuează în baza unui sistem de vot mixt (proporțional și majoritar) într-o circumscripție națională și în circumscripții uninominale.*

Determinări conceptuale și constituționale

Constituția Republicii Moldova stipulează în art.1 că *Republica Moldova este un stat suveran*, ceea ce denotă că titularul suveranității este statul, ca în continuare, în art.2, să afirme că *suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova...*, de acum arătând că suveranitatea este națională și titularul acesteia este națiunea, ca tot în aceeași normă să afirme că suveranitatea aparține poporului Republicii Moldova, schimbând încă o dată titularul suveranității, ca în continuare, în art.2, să indice *...o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție*, ceea ce demonstrează o delimitare între titularul suveranității și cel care o exercită, pentru a afirma că exercițiul suveranității este făcut prin electorat. Astfel, în urma unei analize ample a Constituției Republicii Moldova suntem în prezența unui hibrid dintre teoria suveranității populare și teoria suveranității naționale. Acest amestec a fost preluat de sistemul

moldovenesc din Constituția Franței din 1958. În această ordine de idei, putem afirma că în Republica Moldova suntem în prezența unei **suveranități democratice**.

Teoria juridică a suveranității democratice cristalizează două forme: teoria suveranității naționale și teoria suveranității populare.

Teoria suveranității naționale i-a născut sub influența ideilor lui Sieyes (a se vedea reeditarea E.Sieyes, *Qu'est-ce que le Tiers Etat*, Quadrige/P.U.F., 1982) și este preluată de revoluționarii francezi. În anul 1946 această teorie este adoptată de o parte a membrilor Constituantei franceze sub influența lui Paul Bastid. Potrivit acestui curent, suveranitatea aparține „națiunii”, „ființă ideală, imaterială, dar în niciun caz ireală...”, evocând continuitatea istorică, solidară generațiilor succesive, constanța marilor interese colective sustrate schimbărilor succesive și contradictorii” (P.Bastid, ANC2, 3 septembrie 1946, p.3478, *apud* Fr. Rouvillois, 2006, p.59) [1, p.69].

Totodată, Ch.Montesquieu este autorul teoriei suveranității naționale invocând că suveranitatea aparține poporului, iar poporul este privit ca o entitate colectivă și abstractă, numită „Națiune”, ca o personalitate distinctă de indivizi care o compun [2, p.3].

Analizând aceste concepte ale suveranității naționale, susținem că entitatea colectivă și abstractă este unicul titular al suveranității și că cetățenii care compun această substanță abstracă luați fiecare în parte nu dețin nicio cotă-parte din suveranitate. Astfel, națiunea ca unicul deținător al suveranității și ca o masă indivizibilă și distinctă, organizată din punct de vedere juridic într-un stat, are nevoie de reprezentanți pentru a fi exercitată suveranitatea.

Această teorie pune în discuție problema privind modul de exercitare a suveranității, dându-i prioritate reprezentării în raport cu exercițiul direct al suveranității de către popor. Ceea ce a dat naștere guvernământului reprezentativ, care exclude orice formă de guvernământ direct. Așadar, putem afirma cu certitudine că suveranitatea națională este exercitată nu de fiecare parlamentar în parte, ci de adunarea reprezentativă (parlament) în suma tuturor deputaților, ceea ce demonstrează că mandatul este colectiv.

Doctrinarul A.Arseni menționează că prin suveranitate națională se înțelege dreptul inalienabil, indivizibil și imprescriptibil al poporului de a decide asupra propriei sorți, de a stabili linia politică a statului, de a alcătui organele statale și, implicit, de a controla activitatea acestora și, în ultimă instanță, dreptul de insurecție [3, p.23].

În concluzie, putem susține că suveranitatea națională nu aparține nimănui și nimeni nu are dreptul să-și aproprie statul, ceea ce a dat naștere unei garanții reale de stopare a vreunei ingerințe asupra unui individ sau unei majorități oarecare. Astfel, suveranitatea ia naștere din numele întregii națiuni și este indivizibilă, imprescriptibilă și inalienabilă și se identifică cu statul, care, din punct de vedere juridic, apare în raporturile juridice și este unicul exercitant al acesteia prin intermediul organelor statale constituite prin reprezentarea electivă a corpului electoral în conformitate cu dreptul constituțional.

Teoria suveranității populare ia naștere pe ideea universalismului cetățenilor și presupune egalitatea absolută între toți indivizii aflați pe un teritoriu determinat, formând un stat, care dețin de sine stătător câte o cotă-parte din suveranitate.

Această teorie a fost definită de către J.-J. Rousseau în celebra sa lucrare „Contractul social sau principiile dreptului public”. În lucrarea sa Rousseau scria că *statul este compus din zece mii de cetățeni. Suveranul nu poate fi considerat decât în mod colectiv și în bloc, dar fiecare particular, în calitate de supus, este considerat ca individ. Astfel, suveranul este față de supuși așa cum zece mii sunt față de unul: adică, fiecare membru al statului nu are pentru sine decât a zecea mie parte din suveranitate...*[4].

Astfel, Rousseau privește poporul din punct de vedere juridic ca o entitate concretă, un asamblu de indivizi care locuiesc pe un teritoriu determinat, asociat într-un stat [5, p.102-103]. Această masă concretă s-a încheiat prin contractul social, adică indivizii au aderat de bunăvoie la el prin cedarea unei părți din libertatea lor naturală în schimbul voinței generale, adică a traiului în colectiv întru asigurarea securității lor.

Totodată, G.Bordeau afirmă că prin acest pact oamenii consimt la abandonarea unei părți din drepturile lor către colectivitate pentru a beneficia de avantajele vieții sociale. În mod evident, Rousseau nu pretinde că afirmă realitatea istorică a contractului; el îl face să intervină cu titlul de procedeu de gândire, pentru a explica formarea statului și mai ales conservarea de către individ, în sânul corpului politic, a unor drepturi pe care nu le-a putut aliena pentru că ele sunt inerente naturii umane. Astfel, teoria contractului social legitimează, pe de o parte, drepturile pe care individul le poate opune statului și, pe de altă parte, fondează

suveranitatea, deoarece autoritatea va trebui în mod necesar să rezide în corpul social care este beneficiarul alienării suveranității fiecăruia. Suveranul are ca organ voința generală, care nu este altceva decât legea [6, p.133].

Astfel, indivizii care alcătuiesc poporul sunt egali în drepturi, și fiecare în parte deține o cotă-parte din suveranitate și o poate exercita doar cumulând în asamblu voința tuturor cetățenilor. Suveranitatea, care este exercitarea voinței generale, nu poate fi înstrăinată, căci voința nu se poate transmite, ea fiind, pentru aceleași motive, atât inalienabilă, cât și indivizibilă [7, p.104].

Teoria suveranității populare conduce în mod necesar la un guvernământ semidirect. În ideologia acestei idei, reprezentarea voinței populare este exclusă. Puterea legislativă trebuie să fie exercitată în mod direct de cetățeni. Ceea ce denotă că poporul poate să transmită puterea, însă nu și voința.

Prin executarea dreptului electiv poporul transmite unor organe ale statului doar exercitarea unor competențe, el rămânând unicul titular al suveranității. Acest organ executiv se bucură doar de funcții executive care îi permit să producă acte particulare și acte organizatorii pentru punerea în aplicare a legilor și nu beneficiază de nicio competență în materia legiferării, aceasta fiind voința generală a poporului.

În aceste condiții, suveranitatea nu se poate manifesta decât prin voința celor care o dețin, reprezentanții acestora fiind doar simpli mandatar, urmând să facă cunoscută voința imperativă a reprezentanților [8, p.49].

Astfel, în final putem concluziona cu ideea doctrinarului A.Arseni, potrivit căreia teoria suveranității populare are două trăsături indispensabile: inalienabilitatea și indivizibilitatea. Iar purtătorul suveranității – poporul – este privit ca o entitate concretă ce ne duce la mandatul imperativ în exercițiul suveranității, adică suveranitatea este personalizată [9, p.20].

Melanjarea constituțională a teoriei suveranității naționale cu teoria suveranității populare

În Constituția Republicii Moldova aceste două teorii își găsesc amalgama, care este preluată, cum am menționat mai sus, din Constituția Franței din 1946, susținându-se că suveranitatea națională aparține poporului.

Astfel, în doctrina franceză principala distincție între cele două teorii este identificată prin titularul suveranității. Așa cum am specificat în textul de mai sus, „națiunea” reprezintă o entitate colectivă și abstractă care manifestă un interes general transcendent interesului particular, iar „poporul” este o categorie concretă [10, p.56].

Totodată, doctrinarul D.C. Dănișor susține că sursa suveranității poate fi în democrație – fie națiunea, fie poporul, și că cele două noțiuni nu sunt sinonime: națiunea este un întreg organic, poporul fiind un întreg funcțional [11, p.72].

Acest lucru se explică prin faptul că sufragiul a devenit universal, ceea ce duce la dispariția deosebirilor dintre aceste două teorii [12, p.23]. Relativ la valoarea celor două teorii, astăzi se mai poate afirma că suveranitatea este un atribut al statului, indiferent care ar fi titularul ei (poporul sau națiunea) [13, p.21].

Prin preluarea componentelor din ambele teorii, se ajunge la concluzia că suveranitatea este națională, însă ea nu poate fi confiscată de guvernanți, întrucât aceștia se află în serviciul poporului. Conducerea se realizează prin reprezentanți, dar suveranitatea națională se exercită prin referendum. Dreptul alegătorilor nu se reduce doar la dreptul de a vota, aceștia fiind chemați pentru a-și exprima voința liber, pe calea unor forme ale democrației directe, în cazurile prevăzute de Constituție [14, p.11].

Analizând textul Constituției Republicii Moldova observăm o indecizie între cele două teorii. Însă, considerăm că ea încearcă să întruchipeze beneficiile ambelor teorii, numai că teoria suveranității populare privilegiază, chiar dacă îmbrățișează și beneficiul esențial al teoriei suveranității naționale, prin faptul că suveranitatea, fiind națională, nu aparține nimănui.

Astfel, prin privilegierea teoriei suveranității populare (art.2 al Constituției) poporului îi este atribuită o substanță procedurală și nu sociologică. Întrucât prin poporul Republicii Moldova se înțelege colectivitatea de indivizi care au calitate de cetățeni, prin care fapt au aptitudinea de a participa la exprimarea voinței generale.

Totodată, privilegierea suveranității populare derivă și din textul constituțional *statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova* [15], care stabilește ca fundament poporul și nu națiunea. Dar cel mai important argument în susținerea acestei privilegieri este referendumul care este admis de Constituție și care permite poporului exercitarea în mod direct a suveranității naționale.

În concluzie, suținem opinia doctrinarului Dănișor, potrivit căreia suveranitatea rămâne însă statului. Aceasta înseamnă că nici poporul, nici organele statului nu exercită suveranitatea în nume propriu, ci în numele statului. Statul ca titular al suveranității nu se rezumă nici la puterea de vot, corpul electoral fiind un organ al statului, nici la suma competențelor organelor sale, ci reprezintă fundamentul oricărei competențe [16, p.73].

Întru exercitarea suveranității naționale poporul are nevoie de o organizare juridico-politică. Această organizare permite poporului să legitimizeze democrația reprezentativă prin alegerea organelor reprezentative care vor exercita suveranitatea națională în conformitate cu normele constituționale.

Constituția Republicii Moldova prevede că voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat (art.38 alin.(1)). Ceea ce denotă că voința generală a poporului se exprimă în bază de scrutin, și împuternicește pe unii actori, întru executarea puterii de stat, să-l reprezinte în exercitarea suveranității naționale.

Scrutinul este modalitatea de bază și principala procedură juridică de creare a instituțiilor și organelor de stat și de investire a persoanelor oficiale cu competențe publice. Cu ajutorul scrutinului regimurile reprezentative moderne formează diverse organe ale puterii de stat, ca de exemplu: parlamentul, șeful de stat, autoritățile publice locale, organele de drept etc.

Mai pe scurt, principiul suveranității în colaborare cu principiul dreptului la vot asigură baza legitimității puterii de stat, proces ce dă naștere principiului legitimității puterii de stat. Totodată, după cum am indicat mai sus, titularul suveranității este statul; indiferent de izvorul suveranității, aceasta este exercitată prin intermediul organelor statale. Ajungem la concluzia că organele statale sunt și exercitanții suveranității naționale.

Astfel, la nivelul central al statului există trei puteri ce sunt atribuite unor organe, care activează într-un echilibru funcțional și juridic și nu se supun ierarhic una alteia. Adică, puterea legislativă este atribuită parlamentului care exercită suveranitatea în această materie, pe când puterea executivă este atribuită președintelui și guvernului care exercită suveranitatea în materie de aplicare a legilor, iar puterea jurisdicțională este atribuită instanțelor de judecată și exercită suveranitatea în ordinea soluționării conflictelor juridice între subiecții de drept.

Totodată, iese la iveală faptul că niciunul dintre organele enumerate mai sus nu exercită suveranitatea totală și există o independență relativă în ce privește sfera de competență a acestora, ceea ce ne duce la ideea că suveranitatea este indivizibilă și aparține doar statului, iar competențele se împart între organe.

Suveranitatea este exercitată și de corpul electoral prin referendum și de alte structuri care permit conturarea voinței statului. Astfel, statul activează în baza impulsurilor primite din partea societății civile.

Întru exercitarea suveranității prin intermediul organelor de stat, actorii politici urmează să intre în competiția de cucerire a corpului electoral întru primirea votului de încredere. Competițiile date sunt alegerile, care vor fi în continuare obiectul de studiu al acestui demers. Desfășurarea alegerilor reprezintă toate procedurile premergătoare alegerilor întru stabilirea reprezentanților, întru exercitarea suveranității. Din punct de vedere sociologic, prin alegeri se va înțelege acțiunile prin care cetățenii selectează și desemnează prin vot, în conformitate cu anumite proceduri constituționale, persoanele care urmează să facă parte din organele de conducere ale unui stat, unități teritorial-administrative sau ale unei organizații sau partid politic ori organ colegial [17, p.6].

Noțiunea dată vizează, în primul rând, acțiunile cetățenilor orientate spre întocmirea listelor electorale, determinarea candidaților pentru comisiile electorale, dreptul de agitație, precum și alte acțiuni electorale întreprinse în conformitate cu legislația în vigoare [18, p.160].

Aceste acțiuni ne duc la ideea că prin stat suveran se înțelege un sistem social global format din instituțiile statului, cetățeni, sistemul de partide și alte sisteme sociale. Și datorită acestui sistem social global se pune în mișcare mecanismul politic al statului suveran prin autoorganizarea politică a societății civile.

În viziunea doctrinarul I.Guceac, din definiția alegerilor iau naștere trei trăsături: alegerile legitimează puterea, alegerile constituie barometrul vieții politice și alegerile sunt un instrument de selectare a guvernanților [19, p.195].

Din prima trăsătură reiese că nu există guvernanți legitimi împuterniciți cu forță de a comanda, decât cei ieșiți din alegeri libere și democratice [20, p.6]. A doua caracteristică reprezintă arena pe care se confruntă interesele diferitelor viziuni și programe de guvernare ale partidelor politice și organizațiilor social-politice. Rezultatele alegerilor reflectă măsura de influență a acestor forțe politice și aspirațiile alegătorilor [21, p.196]. Iar a treia trăsătură emană posibilitatea de a transmite dreptul la guvernare persoanelor capabile și demne să guverneze [22, p.196].

În Republica Moldova, acest mecanism politic și juridic îl regăsim stipulat nu doar în art.2 din Constituția Republicii Moldova, dar și în Declarația suveranității Republicii Moldova adoptată la 23.06.1990, unde se

prevede că izvorul și purtătorul suveranității este poporul. Suveranitatea este exercitată în interesul întregului popor de către organul reprezentativ suprem al puterii de stat a republicii. Nicio parte a poporului, niciun grup de cetățeni, niciun partid politic sau o organizație obștească, nicio altă formațiune, nicio persoană particulară nu poate să-și asume dreptul de a exercita suveranitatea.

Ceea ce încă o dată demonstrează că ambele texte constituționale își au izvorul în doctrina franceză, și anume – în art.3 al Declarației franceze a drepturilor omului și cetățeanului din 1789, în următoarea formulare: Principiul oricărei suveranități rezidă esențialmente în națiune. Niciun corp, niciun individ nu poate exercita vreo autoritate care în mod expres nu o emană.

Astfel, ajungem la concluzia că alegerile reprezintă funcționalitatea democrației reprezentative prin care cetățenii își exercită suveranitatea. Ceea ce redă alegerilor un caracter multifuncțional este faptul că: permit electoratului ca prin intermediul votului universal, secret și liber exprimat să-și exercite dreptul de a participa la guvernare, la administrarea intereselor publice, fie direct, fie prin intermediul reprezentanților; conferă legitimitate sistemului politic, sistemului guvernamental, partidului sau partidelor de guvernământ; selectează un lider, o autoritate de guvernare, de administrare pentru colectivitatea națională; fiind multiple manifestări de voință în ansamblu, constituie un act colectiv în urma căruia se aprobă o echipă; permit electoratului să participe nemijlocit la viața social-politică a societății, prin votarea programelor electorale ale candidaților, ale formațiunilor politice. Votând candidații, electoratul tacit acceptă programul. Alegerile permit electoratului să-și expună opinia referitor la activitatea formațiunilor politice aflate la putere și la direcțiile de activitate în perspectivă; confirmă sau infirmă activitatea celor aleși, dându-le mandat de moțiune sau înlocuindu-i cu alții.

Accepțiunile analizei alegerilor reflectate, în ipostaza lor procedurală de desemnare a reprezentanților reprezintă, în viziunea doctrinarului A.Arseni, în primul rând un mecanism juridico-statal de delegare a unor competențe. În această ipostază, alegerile reprezintă mecanismul juridico-statal prin intermediul căruia poporul suveran delegă dreptul său natural și inalienabil de a legifera unui corp de reprezentanți, desemnați după procedurile electorale [23, p.5].

Sistemele electorale

Sistemele electorale, în afară de convertirea voturilor în mandate, au un rol important în exercitarea suveranității naționale. Acestea propulsează reprezentanții exercitării suveranității aleși prin vot de către cetățeni în mod direct sau în mod indirect, în cadrul regimurilor democratice. Un factor important ce influențează exercitarea suveranității naționale îl reprezintă sistemul de scrutin. În funcție de normele care reglementează sistemul de scrutin, este stabilit și modul de atribuire a mandatelor între partide și candidați.

Totodată, doctrinarul J.-L. Parodi punctează că orice mod de scrutin, dincolo de transformarea voturilor în locuri, constituie un element fundamental al procesului global de formare a unei puteri majoritare. El are în mod necesar consecințe asupra numărului actorilor politici, asupra autonomiei și capacității lor de acțiune, asupra condițiilor, locurilor și momentelor alianțelor și înfruntărilor lor, asupra nașterii, duratei și morții guvernămintelor care le sunt rezultat, asupra înăsprii sau relaxării constrângerilor instituționale, asupra principiului ce legitimizează ansamblul politic și asupra percepției generale a acestuia [24].

Sistemul majoritar. În prezența unui sistem electoral majoritar se proclamă învingători candidații care au obținut în primul tur sau în al doilea tur cel mai mare număr de voturi exprimate. Pe de o parte, acesta corespunde funcțiilor pe care le au alegerile de a forma organele statului care vor exercita suveranitatea națională și de a le legitima întru exercitarea acesteia. Însa, pe de altă parte, această caracteristică a scrutinului nu reflectă cu exactitate starea reală a curentelor politice și nici voința generală a poporului.

Totodată, doctrinarul M.Duverger pentru prima dată distinge sistemul majoritar între: sistemul majoritar cu un singur tur (pluralitar) – Legea lui Duverger, care favorizează sistemele bipartidiste, și sistemul majorității simple cu două tururi de scrutin împreună cu sistemele proporționale, care favorizează multipartitismul – Ipoteza lui Duverger [25].

Doctrinarul I.Guceac consideră că acest sistem conduce la: 1) diminuarea fragmentării spectrului politic; 2) subreprezentarea parlamentară a partidelor extremiste; 3) formarea unei majorități confortabile, deci asigură posibilitatea de a acționa pentru guvern; 4) o legătură mai puternică între parlamentar și circumscripția lui, acesta devenind mai atent la interesele locale specifice [26, p.221].

Prin acest sistem sunt aleși deputații, șefii de state, consilierii, primarii, candidații care au obținut cele mai multe voturi valabil exprimate.

Sistemul electoral majoritar comportă două variante: scrutin majoritar nominal și scrutin majoritar de listă.

Scrutinul uninominal se pune în funcțiune în cazul când este pus sub bătaie un singur mandat în fiecare circumscripție. Acest tip de scrutin prevede o organizare mai simplă, dar putând fi practicat în unul sau două tururi de alegeri. Actualmente, scrutinul dat este întâlnit în Marea Britanie și în Statele Unite ale Americii.

Totodată, în practică se întâlnește și scrutinul uninominal, majoritar – la un tur fiind puse în joc mai multe mandate pentru o circumscripție: sistemul japonez. Astfel, rezultă că sistemul japonez de alegere a reprezentanților este nominal, întrucât circumscripțiile sunt relativ mari și cu multe locuri puse în joc. Fiecare cetățean cu drept de vot are dreptul să voteze doar pentru un singur candidat (spre deosebire de sistemul plurinominal, unde cetățeanul are dreptul să voteze atâtea persoane câte locuri sunt puse în concurs).

După modificarea sistemului electoral din Republica Moldova, prin aprobarea Legii nr.154 din 20.07.2017, candidatul pentru funcția de deputat în Parlament în circumscripția uninominală se consideră ales dacă a obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate (art.91). Astfel Republica Moldova a adoptat votul uninominal majoritar cu un singur tur de scrutin.

Totodată, acest sistem deține *avantaje*, și anume: ajută la stimularea participării politice a poporului și luptă împotriva absenteismului electoral. Sistemul majoritar uninominal elimină influența partidelor și îi influențează pe candidații cu o personalitate puternică, astfel încât cel ales nu este nevoit să urmeze o anumită ideologie sau directive date de către partid, ca în cazul scrutinului majoritar de listă sau în situația unui scrutin proporțional [27, p.50]. Sistemul majoritar favorizează bipartidismul. Partidele mari sunt avantajate, întrucât ele dețin o tradiție politică ce dă naștere unui electorat stabil, iar partidele mici pot fi puternice numai în circumscripțiile mici, deoarece prin intermediul unor lideri locali puternici și reprezentativi pe arena politică vor avea șanse la reușite.

Acest sistem majoritar este reprezentat și de unele *dezavantaje*, cum ar fi generarea unei justiții electorale neechitabile ce ar pune la îndoială principiul reprezentării. Aceasta deoarece în cazul scrutinului electoral cu un singur tur candidatul care a obținut cea mai mare încredere din partea corpului electoral, prin majoritate simplă, reprezintă învingătorul, chiar dacă suma voturilor celorlalți candidați împreună este mai mare decât a învingătorului în alegeri. Drept consecință negativă va fi și faptul că partidul din care face parte cel învingător își va mări influența politică în organul reprezentativ, prin înlăturarea reprezentativă a celorlalte partide.

Scrutinul majoritar de listă poate fi combinat cu scrutinul cu un tur sau cu scrutinul cu două tururi și se reprezintă prin faptul că alegătorii votează nu pentru un anumit candidat, ci pentru una dintre listele de candidați, liste propuse de către partide sau alianțe electorale. În sistemul cu un singur tur se aplică regula majorității simple, pe când în sistemul cu două tururi principiile se inversează: la primul tur se aplică regula majorității absolute, iar la al doilea tur – regula majorității simple, după ce au fost eliminați candidații care au obținut cele mai mici procente.

Scrutinul majoritar de listă este mai complex și se distinge în trei variante: *variantea listelor blocate* – alegătorul nu poate modifica lista candidaților înaintați de partid și este obligat să voteze lista în întregime, ceea ce-i acordă partidului o mare autoritate în rândurile electoratului, astfel învingător se consideră lista care obține cele mai multe voturi și obține toate locurile puse în joc; *variantea scrutinului plurinominal* – scrutinul plurinominal poate fi exercitat prin aplicarea panașatului și a votului preferențial Prin panașat se înțelege posibilitatea alegătorului de a întocmi de sine stătător lista candidaților alegând din mai multe liste prezentate, iar votul preferențial reprezintă posibilitatea alegătorului de a alege dintr-o listă ordinea numerelor candidaților; *variantea alianțelor preelectorale* – reprezintă un compromis între două sau mai multe partide, prin care fiecare aliat își formează lista proprie, iar dacă listele alianței obțin majoritatea absolută, atunci vor ocupa toate locurile puse în joc.

Avantajele și dezavantajele scrutinului majoritar. Referitor la *avantajele* acestui sistem electoral, putem afirma că deoarece fiecare circumscripție electorală desemnează un singur reprezentant, sistemul se caracterizează prin simplitate, ceea ce mărește gradul de înțelegere a procesului electoral de către alegători, posibilitatea de control social al alegerii, toate operațiunile începând și terminându-se la nivelul circumscripției electorale [28, p.109].

Unul dintre cele mai importante avantaje ale sistemului majoritar este că e simplu, impune un control social și există mecanisme de sancționare a celor care au primit votul alegătorilor, dar nu și-au respectat promisiunile, ceea ce creează aparent posibilitatea unei legături strânse între ales și alegător [29, p.109].

Sistemul electoral majoritar formează o majoritate parlamentară stabilă, situație profitabilă marilor partide și tehnicilor de guvernare. Prin aceasta se elimină partidele mici și se creează guverne stabile, monoculare.

În continuare vom prezenta *dezavantajele* sistemului majoritar. Principalul dezavantaj al acestui sistem fiind faptul că el nu este optim pentru exprimarea pluralismului politic. Astfel, sistemul majoritar naște o stare conflictuală extrimistă prin faptul că partidul care are o majoritate relativă a opțiunilor urmează să dețină o majoritate absolută a locurilor puse în joc. Scrutinul majoritar implică cheltuieli mari, suportate atât de către stat în privința organizării scrutinului din cauza numărului mare de circumscripții, care urmează să exercite operațiunile electorale, cât și de candidații care vor participa în lupta pentru locurile puse în joc, în scopul susținerii campaniei electorale. Totodată, susținerea candidatului de un corp străin va duce în mod cert la favorizarea acestuia.

Reprezentarea proporțională. Acest sistem electoral reprezintă unul dintre cele mai democratice, întrucât reprezentarea proporțională presupune repartizarea locurilor în funcție de proporția voturilor exprimate pentru o listă din suma totală a voturilor exprimate valabil. Astfel, putem afirma cu certitudine că sistemul proporțional tinde să asigure o reprezentare cât mai echitabilă în justiția electorală. Esența sistemului reprezentării proporționale constă în determinarea aritmetică a raporturilor dintre forța numerică și puterea politică, în restabilirea proporției dintre reprezentanți și reprezentați [30, p.233].

Sistemul reprezentării proporționale prezintă mai multe forme:

1. **reprezentarea proporțională integrală** – reprezintă un sistem electoral care încearcă să lase cât mai puține voturi neprezentate. El încearcă transferarea procesului de repartizare a mandatelor și, respectiv, a resturilor de mandate pe plan național. Reprezentarea proporțională integrală cunoaște două metode: prima metodă se aplică atunci când întreg teritoriul este o singură circumscripție, metodă utilizată în Republica Moldova din 1994 și până la adoptarea Legii nr.154/2017. Iar a doua metodă are loc prin repartizarea resturilor pe plan național, adică se determină locurile, suma voturilor fiecărui partid rămase nereprezentate la numărul de locuri vacante.

2. **reprezentarea proporțională aproximativă** – reprezintă varianta în care repartizarea resturilor electorale se face la nivelul circumscripției și care are mai multe metode:

2.1. sistemul celui mai mare rest – locul neocupat urmează să revină listei care are cele mai multe voturi neprezentate;

2.2. sistemul celei mai mari medii – acest sistem este un pic mai complex și are mai multe variante de repartizare: (a) sistemul clasic – prevede ca fiecărei liste să i se repartizeze fictiv mandatul rămas neocupat, apoi numărul de voturi obținute de fiecare listă se va împarte la numărul de mandate vacante. Ceea ce va duce la obținerea mandatului de către cel care are cea mai mare medie; (b) sistemul Hagehnback-Bischof – constă în divizarea numărului de voturi obținute la numărul total de locuri repartizate circumscripției, majorat cu o unitate, operația reîncepe până când toate locurile vor fi atribuite [31, p.106]; (c) sistemul Hondt – reprezintă divizarea numărului de voturi obținute de fiecare listă prin primele numere naturale și clasificarea câturilor astfel obținute în ordine descrescătoare, până la suplinirea mandatelor puse în concurs pentru fiecare circumscripție;

2.3. sistemul Hare – reprezintă circumscripții cu cel puțin trei locuri și constă în faptul că fiecare alegător își alege candidatul, însă el are dreptul de a indica în buletin ordinea preferinței, astfel încât votul lui să fie transferat în cazul în care cel votat în primul rând, în al doilea rând și așa mai departe obține câștigul electoral pentru a fi ales [32, p.245, 419];

2.4. panachage-ul – reprezintă un sistem, îmbinat cu votul de listă, prin care alegătorul are dreptul de a alege candidații din mai multe liste, formând o nouă listă în care aleșii vor fi într-o ordine preferințială;

2.5. votul preferințial – acest sistem presupune dreptul alegătorului de a modifica ordinea pe lista votată.

În concluzie, putem afirma cu certitudine că sistemul reprezentării proporționale reprezintă pentru Republica Moldova cel mai eficient sistem electoral, întrucât populația ieșită dintr-un grup totalitar urmează să se adapteze la blocul liberalist și să-și continue dezvoltarea politico-juridică întru crearea unei democrații suverane. Totodată, prin acest sistem este realizată cât mai eficient suveranitatea națională.

Avantajele și dezavantajele sistemului reprezentării proporționale. Sistemul reprezentării proporționale este reprezentat prin următoarele *avantaje*: asigură o reprezentare cât mai fidelă la nivelul adunării legiuitoare a diversității, favorizează multipartitismul, indiferent de mărimea partidului, precum și asigură independența acestora și reprezintă o realitate a concurențelor de opinie din societate.

Dezavantajele acestui sistem electoral sunt specificate în doctrina constituțională: reprezintă o instabilitate în crearea guvernului, întrucât configurația adunării legislative este pestră și, fiind un scrutin de listă, reduce posibilitatea alegătorului de a manevra în privința alegerii unui candidat.

Așadar, în viziunea profesorului A.Arseni, scrutinul reprezentării proporționale reprezintă cheia potrivită, dar ea nu este îndeajuns de bine șlefuită [33, p.8].

Sistemele electorale mixte. Sistemele electorale mixte reprezintă niște hibride încrucișate ale sistemului majoritar și ale sistemului de reprezentare proporțională pe listă de partid. Astfel, putem concepe o infinitate de așa gen de sisteme.

În principiu, acest sistem electoral se reprezintă prin alegerea unor membri din adunarea legislativă prin vot uninominal, iar ceilalți membri ai adunării legislative – pe listă de partid, adică fiecare alegător are dreptul de a-și exercita două voturi: unul pentru candidatul din circumscripția uninominală și altul – pentru lista de partid.

În continuare vom analiza sistemul înrudit, sistemul german și Legea Republicii Moldova nr.154 din 20.07.2017.

Sistemul înrudit. Acest sistem electoral a fost aplicat în Franța în perioada anilor 1951-1958, adică până la intrarea în vigoare a ultimei Constituții. Sistemul dat se caracterizează prin crearea unor alianțe între partide sau formațiuni politice, care îndeplinesc liste comune în jocul pentru ocuparea mandatelor în adunarea legislativă.

Efectul cel mai important al acestui sistem este faptul că dacă lista comună obține majoritatea absolută de voturi, atunci partidele câștigau toate mandatele din adunarea legislativă. Dacă însă nu luau majoritatea absolută, atunci mandatele erau repartizate proporțional între liste.

Sistemul german. Sistemul german reprezintă unul dintre cele mai interesante sisteme electorale în vigoare la moment. Esența acestui sistem constă în faptul că fiecare alegător dispune de două buletine de vot: cu unul votează un partid, iar cu cel de al doilea buletin își alege persoana care să-l reprezinte. Adică, prin aceasta sistemul german combină reprezentarea proporțională cu scrutinul majoritar uninominal la un tur.

Astfel, sistemul reprezentării proporționale se axează la nivelul land-urilor și ocupă jumătate din locuri din adunarea legislativă, pe când celălalt scrutin (majoritar uninominal) se axează la nivelul circumscripțiilor cu un singur loc și ocupă cealaltă jumătate de locuri.

Numărul total de mandate în sistemul german depinde de repartizarea proporțională și prin aceasta este pusă în interes voința alegătorului. Acest sistem a mai fost numit sistem mixt echilibrat sau reprezentare proporțională personalizată.

Remarcabil este și faptul că dacă numărul mandatelor directe depășește numărul celor ce i s-ar repartiza partidului, potrivit reprezentării proporționale, partidul își menține în continuare locurile și numărul de mandate în adunarea legislativă se mărește direct proporțional.

În practică, sistemul german a demonstrat și unele *dezavantaje*, sintetizate de doctrinarul I.Guceac, anume: 1) deși este posibilă depunerea unor liste de persoane care candidează fără a fi afiliate la vreo asociație electorală, practic nu se poate vorbi despre scrutinul candidaților independenți; 2) metoda reprezentării proporționale are prioritate în raport cu cea majoritară, situație urmată de o legătură slabă între deputați și electorat; 3) „votul util” deformează voința alegătorului, forțându-l să-și exprime opțiunea prin acordarea votului altei asociații electorale decât celei pe care o preferă în realitate [34, p.249].

Este de remarcat că în ambele cazuri candidații sunt propulsați în această funcție de către partidele politice care poartă răspundere pentru guvernare. Totodată, sistemul german mai este susținut și de alte state, cum ar fi: Rusia, Japonia, Coreea de Sud, Bulgaria.

Sistemul mixt în Republica Moldova

De la declararea suveranității și independenței tânărului stat Republica Moldova, acesta timp de 26 de ani se află într-o perioadă de tranziție întru construirea unei democrații autentice. Astfel, de-a lungul existenței sale tânărul stat a cunoscut mai multe sisteme electorale: sistemul majoritar (1990-1994), sistemul reprezentării proporționale (1994-până în prezent) și actualmente, la 20.07.2017, Parlamentul a adoptat o nouă reglementare (Legea RM nr.154/2017), în baza căreia R.Moldova trece la un nou sistem electoral, adică la sistemul mixt.

Prin Legea RM nr.154 din 21.07.2017 s-a instalat sistemul mixt, care combină sistemul majoritar uninominal și sistemul de reprezentare proporțională. Astfel, potrivit art.73 alin.(3) al Legii nr.154 din 20.07.2017, în circumscripția națională se aleg 50 de deputați în baza votului reprezentării proporționale. În circumscripțiile uninominale se aleg 51 de deputați în baza votului majoritar, câte unul de la fiecare circumscripție.

În conformitate cu art.74 alin.(1) al Legii nr.154/2017, circumscripțiile electorale se stabilesc în felul următor: alegerile parlamentare se organizează în baza unei circumscripții naționale, care cuprinde întreg teritoriul Republicii Moldova și secțiile de votare din străinătate, precum și în baza a 51 de circumscripții uninominale, inclusiv constituite pentru localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) și peste hotare.

Astfel, în cadrul circumscripției naționale suntem în prezența sistemului electoral de reprezentare proporțională, unde alegătorii își vor alege cei 50 de demnitarii din cadrul unei liste blocate întocmite de către partidul politic. Ceea ce reprezintă modalitatea prin care a fost aleasă actuala adunare legislativă.

O atenție sporită vom atrage sistemului uninominal din cadrul noului sistem mixt adoptat în Republica Moldova, unde restul celor 51 de demnitari vor fi aleși în cadrul celor 51 de circumscripții uninominale, inclusiv constituite și pentru localitățile din stânga Nistrului (Transnistria).

Potrivit art.74 alin.(4) al Legii nr.154/2017, circumscripțiile uninominale naționale vor fi create în baza următoarelor criterii: a) circumscripțiile electorale de pe teritoriul Republicii Moldova aflate sub jurisdicția autorităților constituționale vor avea la bază un număr relativ egal de alegători și vor cuprinde între 55000 și 60000 de alegători cu drept de vot; b) devierea numărului de alegători între circumscripțiile electorale uninominale nu trebuie să depășească 10%; c) baza de calcul pentru formarea circumscripțiilor uninominale constituie numărul alegătorilor înscrși în listele electorale la fiecare secție de votare de la ultimele alegeri generale; d) circumscripția uninominală se formează din localitățile unei unități administrativ-teritoriale de nivelul doi sau, în scopul unei organizări optimale, din localitățile mai multor unități de același nivel; e) în cazul în care numărul alegătorilor dintr-o localitate este mai mare decât cel mediu calculat pentru o circumscripție uninominală, în această localitate se formează mai multe circumscripții uninominale. Nu se admite trasarea hotarelor circumscripțiilor uninominale pe interiorul unei unități administrativ-teritoriale de nivelul întâi; f) circumscripțiile uninominale în care locuiesc compact minoritățile naționale vor fi constituite luându-se în considerare interesele acestora și ținându-se cont de hotarele unităților administrativ-teritoriale respective; g) circumscripțiile uninominale de pe teritoriul unității teritoriale autonome Găgăuzia se vor constitui în așa fel încât să nu depășească hotarele administrative ale autonomiei, totodată aceste circumscripții nu vor putea fi completate cu localități din afara autonomiei, luându-se în considerare riscul diluării minorității naționale.

Iar la alin.(5) al aceluiași articol se prevede că la crearea circumscripțiilor uninominale de peste hotarele țării se va ține cont de: a) informațiile deținute de către misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova din țările de reședință; b) informațiile deținute de către autoritățile publice centrale, inclusiv datele statistice oficiale relevante; c) informațiile obținute în rezultatul înregistrării prealabile a cetățenilor aflați în străinătate, conform procedurii stabilite prin regulamentul aprobat de Comisia Electorală Centrală; d) numărul de alegători care au participat la scrutinul precedent; e) alte date relevante, obținute de autoritățile publice centrale, la solicitare, din partea autorităților țării gazdă în condițiile legii.

La stabilirea hotarelor circumscripțiilor constituite peste hotare Comisia va acționa în conformitate cu regulamentul aprobat de Guvern și va ține cont de zonele geografice relevante, precum: țările membre ale Uniunii Europene, Norvegia, Islanda, Elveția, Liechtenstein, San Marino, țările din Europa de Sud-Est care nu sunt membre ale Uniunii Europene, Turcia, Israel; țările membre ale Comunității Statelor Independente, Ucraina, Georgia, Asia, Orientul Mijlociu; America de Nord, America de Sud, Africa, Australia, Noua Zeelandă, luându-se în considerare hotarele statelor care nu vor putea fi intersectate pe interior.

Astfel, pentru început, teoretic, această normă, după cum afirmă și profesorul Arseni, corespunde principiului teritorial de organizare a alegerilor și principiului egalității voturilor care, pe lângă faptul că fiecare alegător are câte un vot pentru alegerea aceluiași organ de stat, presupune și numărul aproximativ egal de alegători pe circumscripție [35, p.9], ceea ce corespunde cu recomandarea Comisiei de la Veneția, potrivit căreia mandatele trebuie repartizate egal pentru toate circumscripțiile electorale, abaterea maximă admisibilă în raport cu norma de reprezentare neputând depăși 15%.

Însă, în practică, delimitarea circumscripțiilor electorale pare a fi cea mai mare și grea problemă pentru introducerea sistemului uninominal. Aceasta din următoarele motive:

– primul ar fi organizarea administrativ-teritorială a republicii, unitățile administrativ-teritoriale actualmente existente, în baza căruia urmează a fi făcută delimitarea circumscripțiilor electorale, sunt disproporționate ca suprafață și ca număr de populație. Prin urmare, nu vom avea o reprezentare echitabilă a voinței circumscripției, întrucât dacă o circumscripție se formează din două unități administrativ-teritoriale sau la o circumscripție nu sunt îndeajuns cetățeni, aceasta va duce la alipirea altor unități administrativ-teritoriale de rang inferior pentru atingerea pragului stabilit de lege, ceea ce în mod direct va determina o inechitabilitate între candidați și, totodată, o neprezentare a voinței populației necâștigătoare, prin care fapt se va încălca principiul suveranității naționale, întrucât aceasta își trage izvorul din întreaga masă a poporului;

– al doilea motiv este factorul stabilirii în prim-plan a criteriului etnic, ceea ce din nou condiționează o discriminare între cetățeni, deoarece minoritățile vor avea o reprezentare mai mare în cadrul adunării legislative,

prin faptul că unde există o populație minoritară în număr de vreo 40 000 (conform art.74 alin.(4) lit.f) și g) al Legii nr.154/2017), va trebui creată o circumscripție, ceea ce iarăși reprezintă o inechitabilitate electorală și duce la o nereprezentare uniformă a poporului moldovenesc;

– un alt motiv îl reprezintă Transnistria, întrucât acest teritoriu nu este controlat de puterea constituțională a Republicii Moldova, iar persoanele care locuiesc pe acest teritoriu dețin cetățenia moldovenească și dreptul la vot, ceea ce pune din nou la îndoială echitabilitatea scrutinului, deoarece în lipsa unui control asupra teritoriului și a unei evidențe clare a populației se va pune iarăși la îndoială faptul că circumscripțiile create pentru această zonă vor reprezenta tot atâția cetățeni ca și restul circumscripțiilor. Totodată, acești cetățeni au demonstrat la ultimul scrutin prezidențial că pot fi influențați prin factorii economici;

– un motiv nu mai puțin important îl reprezintă diaspora. Potrivit datelor oficiale, peste hotarele țării locuiesc peste 800 de mii de alegători, ceea ce din nou va genera o discrepanță valorică între votul acordat de cetățenii din diasporă față de cele acordate de cetățenii din țară, ceea ce în mod inevitabil duce la încălcarea principiului votului egal și la fel nu va reprezenta voința generală a poporului.

În consecință putem afirma că modificările aduse sistemului electoral prin Legea nr.154/2017 nu vor reprezenta echitabil voința generală a poporului, fapt ce va conduce indubitabil la încălcarea principiului suveranității.

Concluzii

Rezumând cele expuse în acest demers, putem afirma cu certitudine că suveranitatea națională aparține Republicii Moldova, care își are izvorul din poporul acesteia și pentru o exercitare cât mai transparentă și directă a suveranității poporul își propulsează reprezentanții în modul stabilit de Constituantă.

Mecanismul de exercitare a suveranității naționale prin reprezentare se naște prin procesul de delegare a dreptului de legiferare către reprezentanți, prin scrutinul electoral. Așadar, întru exercitarea suveranității naționale au fost puse la dispoziție următoarele tipuri de scrutin: majoritar, reprezentare proporțională și mixt. Scrutinul uninominal se pune în funcțiune în cazul când este pus sub bătaie un singur mandat în fiecare circumscripție și poate fi combinat cu scrutinul cu un tur sau cu scrutinul cu două tururi. Sistemul majoritar de listă poate fi combinat cu scrutinul cu un tur sau cu scrutinul cu două tururi și se reprezintă prin faptul că alegătorii votează nu pentru un anumit candidat, ci pentru una din listele de candidați, liste propuse de către partide sau coaliții electorale. Sistemul electoral mixt nu reprezintă o realitate pentru Republica Moldova, deoarece încalcă în mod direct suveranitatea acesteia, întrucât populația nu conștientizează riscurile ce urmează să se nască din acest sistem electoral.

Reprezentarea proporțională reprezintă unul dintre cele mai democratice și avantajoase sisteme de reprezentare a voinței generale, întrucât reprezentarea proporțională presupune repartizarea locurilor în funcție de proporția voturilor exprimate pentru o listă din suma totală a voturilor exprimate valabil. Iar sistemul de vot mixt, adoptat în Republica Moldova prin Legea nr.154/2017, reprezintă, pe lângă sistemul reprezentării proporționale, și sistemul uninominal la un singur tur, care aduce atingere suveranității democratice și stabilității politice.

Întrucât mandatele uninominale nu vor avea la bază o reprezentare echitabilă a cetățenilor, va fi o discrepanță valorică între numărul acordat fiecărui mandat. Totodată, un important factor negativ îl va reprezenta coruperea alegătorilor, care nu vor mai reprezenta voința generală a poporului și prin care fapt se va accentua exercitarea influenței externe asupra suveranității.

Referințe:

1. DĂNIȘOR, D.C. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol.I. București: C.H. Beck, 2007, p.69.
2. MONTESQUIEU, Ch. *Despre spiritul legilor*. Vol.1. București: Editura Științifică, 1964, p.3.
3. ARSENI, A. *Suveranitatea națională – de la abordarea teoretică la realizarea practică*, Chișinău: CEP USM, 2013, p.23.
4. ROUSSEAU, J.J. *Contractul social sau principiile dreptului public*. București: Editura Științifică, 1957, p.102-103.
5. Ibidem.
6. BURDEAU, G. *Droit constitutionnelle*. Paris: LGDJ, 1984, p.133.
7. Ibidem, p.104.
8. DELEANU, I. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol.II. București: Europa Nova, 1996, p.49.
9. ARSENI, A. *Op.cit.*, p.20.

10. POPA, V. *Drept parlamentar*. Chișinău, 1999, p.56.
11. DĂNIȘOR, D.C., *Op. cit.*, p.72.
12. ARSENI, A. *Op.cit.*, p.23.
13. LEMAIRE, F. Le distinction souverainete-nationale – souverainete populaire sous la Revolution. En: *Les evolution de la souverainete, sous la direction de Dominique Maillard Desgrees du Lou, Montchrestien*. Paris, 2006, p.21.
14. VRABIE, G. Organizarea politico-etatică a României. În: *Drept constituțional și instituții politice*. Vol.II. Iași: Cugetarea, 1999, p.11.
15. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1, art.10 alin.(1).
16. DĂNIȘOR, D.C. *Op. cit.*, p.73.
17. TĂMAȘ, S. *Dicționar public. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Casa de cultură și presă: „Șansa”, 1996, p.6.
18. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: ARC, 2012, p.160.
19. GUCEAC, I. *Curs elementar de drept constituțional*. Chișinău: S.N., 2007, p.195.
20. MASLET, J.Cl. *Le droit des elictions politiques*. Paris: PUF, 1992, p.6.
21. GUCEAC, I. *Op.cit.*, p.196.
22. Ibidem.
23. ARSENI, A. Onestitatea alegerilor – principiu edificator al legitimității puterii de stat prin reprezentare. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr.8, p.5.
24. PARODI, J.-L. La proportionnalisation du systeme institutionnel ou les effets pervers d'un systeme sans contrainte. En: *Pouvoirs* nr.32/185.
25. RIKER, W.H. Sistemul celor două partide și Legea lui Duverger: Un eseu despre Istorie și Științe Politice. În: *The American Political Science Review*, 1982, vol.76, nr.4.
26. GUCEAC, I. *Op. cit.*, p.221.
27. PASQUINO, G. *Curs de știință politică*. Iasi: Institutul European, 2002, p.50.
28. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E. *Drept constituțional și instituții politice*. Ed. a 14-a. București: C.H. Beck, 2011-2013, vol.3, p.109.
29. Ibidem.
30. GUCEAC, I. *Drept electoral*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p.233.
31. PACTET, P. *Institutions Politiques. Droit constitutionnel*. Paris: Msson, 1992, p.106.
32. CADART, J. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Tome 1. Paris: LGDJ, 1975, p.245, 419.
33. ARSENI, A. Onestitatea alegerilor – principiu edificator al legitimității puterii de stat prin reprezentare. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr.8, p.8.
34. GUCEAC, I. *Op cit.*, p.249.
35. ARSENI, A. *Op.cit.*, p.9.

Date despre autor:

Grigore VIERU, doctorand, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: Grig_Vieru@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-6136-7557

Prezentat la 07.11.2018